

DE VERPLICHTING VAN PERMANENTE EDUCATIE

door H. Volten

„Simply put, continuing education
is the alternative to obsolescence”.

BEAMER

Permanente educatie is al verplicht. Men kan het niet nalaten. Wie er over schrijft, behoeft dus geen pleidooi te voeren. De inzet is, hoe de verplichting zal worden gehonoreerd.

Bij de uitwerking rijzen vragen: wie stelt regels, voor wie gelden zij, welke activiteiten tellen mede, welke tijdsbesteding is nodig, welk toezicht is er op de naleving, en welke sanctie op de niet-naleving.

De antwoorden bepalen het actuele model. De theoretische mogelijkheden vormen een continuüm. Via lichte accentverschuivingen doorloopt men de schaal van geheel vrijgelaten tot strikt voorgeschreven handelwijze.

De werkelijkheid toont een trend. De ontwikkeling gaat in de richting van meer regels en minder vrijheid. Dit geldt internationaal. Buitenlandse opvattingen zijn in het accountantsberoep dikwijls medebepalend voor de eigen positie.

Permanente educatie is tenslotte een element van kwaliteitsbeheersing. Op dit gebied tekent zich een verschuiving af in de bevoegdheid tot het opstellen van geldige normen: de individuele accountant – de maatschap – de beroepsorganisatie – de maatschappij. Deze ontwikkeling beïnvloedt eveneens de handelwijzen opens permanente educatie.

De noodzaak voor een vorm van permanente educatie berust op een drietal algemene gronden:

- de beroepsopleiding kan niet alles omvatten en vertoont op ieder moment onvermijdelijke leemten
- de tijdens de opleiding opgedane kennis veroudert
- na de kwalificatie leiden allerlei ontwikkelingen tot nieuwe kennisvelden.

Vooraf dit laatste vraagt aandacht. De ongehoorde dynamiek van deze tijd laat de accountant niet onberoerd. Iedere beroepsbeoefenaar is geconfronteerd met WJO en Beschouwingen, met de voortgang van de harmonisering van het Europese ondernemingsrecht, met internationale standaarden voor de jaarrekening en met nieuwe gedrags- en beroepsregels. Velen kwamen in aanraking met voorschriften die in andere landen van kracht zijn. In meer of mindere mate bleek nieuwe kennis nodig voor het zich uitbreidende terrein van de adviesfunctie, van automatisering, besliskunde en democratiseringsprocessen.

Vanwaar deze volstrekt onvolledige opsomming van kennisvelden, die de eigenlijke beroepsopleiding dikwijls niet omvatte? Ik wil er twee gevolgtrekkingen aan verbinden.

In de eerste plaats: de omvang van de nodige kennisexplosie maakt het onmo-

gelijk haar ten volle op te nemen in de kwalificerende opleiding, hoezeer dat ook het natuurlijke lot van veel in de sfeer van permanente educatie gesignaleerde onderwerpen zou behoren te zijn. De onmogelijkheid wordt onderstreept doordat de voor de opleidingsduur relevante krachten eerder tot verkorting dan tot verlenging van de opleiding voeren.

Naarmate men dus essentiële onderwerpen naar de opleiding overbrengt, schijnen mij de onvermijdelijke leemten – een andere grond voor permanente educatie – te zullen moeten toenemen. Zo doemt permanente educatie op als blijvende noodzaak.

De tweede gevolgtrekking. In de opsomming van nieuwe kennisvelden werd duidelijk, dat niet alle accountants in gelijke mate met alle gebieden in aanraking komen. Het spreekt vanzelf dat het raakvlak het grootst is bij de omvangrijke organisatorische eenheden die een breed dienstenpakket aanbieden. Het is dan ook een logische gang van zaken, dat de grote accountantskantoren zich als eersten voor de noodzaak zagen geplaatst voor interne doeleinden te voorzien in een stelsel van permanente educatie. Zulks als onderdeel van hun kwaliteitsbeheersing.

De beroepsorganisatie kan er gerust van uitgaan dat het nut van permanente educatie algemeen wordt erkend, en eveneens dat het haar functie is om aan geïnteresseerde leden (lieft op kostendekkende basis) een programma van bijscholing te bieden. De discussie concentreert zich op de mate waarin aan leden vrijheid wordt gelaten of verplichtingen worden opgelegd om bijscholing te ondergaan.

Gemeenlijk spreekt men van verplichte permanente educatie als de beroepsorganisatie of de wetgever deze voorschrijft. Tegen zo'n verplichte vorm zijn allerlei bezwaren aangevoerd. Mijn opvatting luidt dat deze bezwaren geen van alle wezenlijke betekenis kunnen hebben. Het principe dat een verplichting mogelijk maakt, is immers binnen de kantoren al aanvaard.

De beroepsorganisatie is vrij te handelen uit utiliteit en andere pragmatische overwegingen. Dit geldt te meer, omdat de voorstanders van verplichte permanente educatie evenmin over een dwingende redenering beschikken.

Bij het bepalen van een positie staat de beroepsorganisatie met een eigen verantwoordelijkheid tussen de gevoelens van haar leden en die van de maatschappij.

Eerst de leden. De meesten van hen voelen – uit zichzelf, zonder zware externe pressie – niet voor een verplichting. Zo interpreteer ik althans de ontwikkelingen bij buitenlandse zusterorganisaties.

In de discussie lijkt het hoofdprobleem te zijn, dat een verplicht stelsel unfair is tegenover een veronderstelde meerderheid die toch reeds zorgt bij te blijven, terwijl anderzijds een systeem van vrijwillige permanente educatie bij een minderheid niet tot participatie zou leiden.

Indien de aldus geconstrueerde tegenstelling geldig is, zou zij de bedoelde meerderheid ongetwijfeld tot het inzicht behoren te bewegen dat het beroepsbelang tendeert naar de verplichting. Terzijde: empirische waarneming van het debat geeft nauwelijks steun aan de rationele verwachting, dat de voorstanders van vrijheid afkomstig zijn uit de groep die de eigen bijscholing verwaarloost; verschijnt hier een irrationeel element in de discussie?

Dan de maatschappij. De accountant werkt op een terrein van publieke belangstelling, zijn kwalificatie schept een monopolie en de afnemers kunnen de kwaliteit van zijn arbeid moeilijk beoordelen op het moment dat deze verricht wordt. Alle factoren, die de maatschappij van vandaag aansporen tot bemoeienis.

Een uitweiding

Nopens de mate waarin de hier sluimerende krachten gelegenheid krijgen zich te manifesteren, zijn de accountants mede afhankelijk van het bedrijfsleven. Publieke aandacht voor ondernemingen plaatst in zijn voetspoor de schijnwerper op het accountantsberoep. Ik noem drie relevante verschijnselen:

- een zekere generale kritiek, bijv. op oliemaatschappijen en andere transnationale ondernemingen, maar ook binnenslands op bepaalde takken zoals het verzekeringsbedrijf
- de gebreken van jaarrekeningen en andere door ondernemingen verschaft informatie, als het er om gaat de overheid een grondslag te bieden voor haar beleid op gewichtige terreinen: betalingsbalanstekorten, energiecrisis, milieubescherming, e.d.
- een reeks van opzienbarende incidenten, de lezer welbekend, rond afzonderlijke ondernemingen: fraudes, deconfitures, illegale betalingen.

Soms hebben accountants – individueel of als collectief – rechtstreekse invloed of verantwoordelijkheid. Op het individuele aspect kom ik terug. Wat het collectieve betreft, zij opgemerkt dat het beroep, internationaal gezien, zich terzake van de grondslagen voor een bruikbare jaarrekening dikwijls onmachtig heeft gepresenteerd, hetgeen een directe grond voor extern ingrijpen oplevert.

Belangrijk is evenwel dat het accountantswezen bij alle vermelde verschijnselen in de ogen van het publiek in zekere mate betrokken is. Het beroep komt binnen het politieke krachtenveld wegens de verwachting dat het een rol kan spelen bij de beteugeling van de ondernemers. Overheidsbemoeienis met de reglementering van accountants wordt gezien als een der middelen om de ondernemingswereld onder controle te krijgen.

De eigen verantwoordelijkheid van de beroepsorganisatie tegenover deze maatschappelijke ontwikkeling leidt tot beraad over vrijwillige aanvaarding van nieuwe verplichtingen, teneinde zich extern ingrijpen van het lijf te houden. Het beraad bestrijkt een breed gebied. In het bijzonder vermeld ik (a) de collegiale beoordeling van verrichte werkzaamheden, binnen en buiten het eigen kantoor, (waar terzake van een verplichtstelling soortgelijke overwegingen gelden als bij permanente educatie), (b) een goed en onafhankelijk disciplinair stelsel (op welk gebied verschillende buitenlandse instituten lacunes kennen), en (c) maatregelen ter handhaving/bevordering van de onafhankelijkheid van de openbare accountant. In deze opsomming van elementen van kwaliteitsbeheersing dient permanente educatie als afzonderlijk element zijn plaats in te nemen.

Voerde deze uitweiding te ver van het onderwerp? Ik meen van niet. Verplichte permanente educatie levert op zich geen garantie tegen euvelen, maar dient te worden gezien in de context van een reeks maatregelen waarmee het beroep antwoordt op belangstelling van de overheid.

Het zou onjuist zijn, dat een beroepsorganisatie de verplichtstelling van permanente educatie uitsluitend in het kader van een defensieve strategie zou benaderen.

Fincham, collega-directeur van het Canadese instituut, heeft in een niet-gepubliceerde studie de gedragingen van instituten onderzocht op basis van een enquête bij organisaties van accountants en andere vrije beroepen. Hij concludeert, dat zowel de ouderdom als de omvang van een organisatie in verband staat met de activiteiten op het gebied van de bijscholing. Een klein instituut – ter vermijding van misverstand: gezien de stafbezetting behoort het NIVRA daar niet toe – kan verplichte permanente educatie moeilijk effectueren wegens de daaraan verbonden administratief-organisatorische belasting.

Ik plaats de kanttekening, dat in de vooraanstaande landen als regel noch de inspanning, verbonden aan de opzet van een geordend programma van cursussen, noch de huishoudelijke belasting van verwerking en toezicht als verhinderingen kunnen gelden voor de invoering van verplichte permanente educatie.

Vervolgens wijst Fincham de mate waarin organisaties tevreden zijn over het niveau van beroepsuitoefening door de leden aan als een zeer invloedrijke factor, indien deze organisaties bepalen hoever zij met een verplichtstelling zullen gaan. Daarmede doet een offensieve strategie zijn intrede.

De eigen verantwoordelijkheid van de beroepsorganisatie jegens de leden leidt eveneens in de richting van verplichte permanente educatie. Een misslag slaat op allen terug, en het valt niet in te zien dat de beroepsorganisatie zich na de kwalificatie verder tot repressief toezicht zou dienen te beperken.

He Amerikaanse instituut heeft in mei 1971 het voorbeeld gegeven, toen het – na aanvaarding van het zog. Beamer-rapport – in een resolutie de staten opriep „to institute a requirement, by legislation or regulation as may be appropriate that certified public accountants demonstrate that they are continuing their professional education as a condition precedent to the re-registration, renewal or permit to practice or other validation of a CPA's designation”.

Ingegeven door bezorgdheid over ondermaatse beroepsuitoefening, heeft deze aanbeveling over vrijwel de gehele linie een goede response gehad (of krijgt deze naar verwachting binnenkort), zodat Amerikaanse accountants als enigen aan verplichte bijscholing zijn onderworpen.

Het schijnt mij toe dat het een uiterst onwaarschijnlijke situatie zou zijn, indien alleen het AICPA zich zorgen zou behoren te maken over de beroepsuitoefening door individuele leden.

De Nederlandse situatie zal de meeste lezers bekend zijn. Een belangrijke uitspraak ligt vast in het Beleidsprogramma 1976 van het NIVRA-bestuur, waarin het voornemen wordt aangekondigd de vinger op de pols van de internationale ontwikkelingen te houden „met betrekking tot het verplichtstellen van het volgen van voortgezet onderwijs na het behalen van de kwalificatie”. In augustus 1976 publiceerde het bestuur de aanbeveling dat registeraccountants, die in de certificerende functie werkzaam zijn, gedurende een periode van twee jaar minimaal 10 volle dagen aan voortgezette educatie zouden behoren te besteden. Vaststellende dat het beroep voortgezette educatie niet meer als een vrijblijvende zaak

ervaart, achtte het bestuur de aanbeveling geschikt als stimulans voor de leden en als een eerste aanzet, waarop verdergaande stappen zullen kunnen volgen indien een gestructureerd stelsel van cursussen beschikbaar is. Daaraan wordt op het moment gewerkt.

Nadere precisering van de stand van zaken in eigen land en elders is weinig zinvol, omdat de perspectieven steeds wijzigen. Wel zijn enkele hoofdlijnen aan te geven, waarbij dan – zoals vaker onder accountants – de aandacht in hoofdzaak uitgaat naar de Engelssprekende wereld (in dit geval met uitzondering van de V.S.).

1. Vele instituten zijn bewust bezig met permanente educatie. Zij geven richtlijnen voor activiteiten en tijdsbeslag (modaal: 5 dagen per jaar) en ontwikkelen een breed opgezet cursusprogramma. Hoe breed? Het lijkt mij, dat specialistische gebieden binnen de accountantsfunctie er bij zullen behoren. In die zin kan permanente educatie naast her- en bijscholing op klassieke kennisvelden ook een rol spelen bij loopbaanontwikkeling.

Het zal moeilijk zijn aan niet in de accountantsfunctie optredende leden ingrijpende verplichtingen op te leggen, en mijns inziens ligt het niet op de weg van accountantsinstituten voor hen bijzondere cursussen te vervaardigen. Dit plaatst de instituten wel voor een vraagstuk, dat zij nog slechts schoorvoetend onder ogen zien: welke voorwaarden moeten aan deze leden worden gesteld, indien zij op enig moment besluiten (opnieuw) als accountant te willen gaan fungeren.

Terzijde: voor een nader onderscheid tussen openbare en andere accountants zie ik geen grond, en terecht maakt de aanbeveling van het NIVRA-bestuur hier dan ook geen verschil.

2. Op basis van gegeven richtlijnen en geboden cursusprogramma beweegt een aantal instituten zich in de richting van permanente educatie die, hoewel in beginsel aan de vrije wil van de leden overgelaten, wordt gestuurd en waargenomen. „Monitored Voluntary Professional Development with Guidelines” is de naam van het stelsel.

Voornaamste karakteristiek is dat de leden aan de organisatie opgave doen van hun permanente educatie-activiteiten en dat de instituten de meldingen registreren. De opgaven behoeven niet te worden gecontroleerd, maar zijn wel goeddeels controleerbaar. De geregistreerde gegevens kunnen een rol spelen bij een latere beoordeling van beroepsmatig optreden.

Naast het aspect van algemene gewenning aan voortgezette educatie behelst de Monitored Voluntary methode dan ook een prikkel tot participatie, die voor de deelnemers het onderscheid met een verplicht stelsel doet vervagen. De methode omzeilt evenwel de profylactische schorsing, een sanctie die – niet als doelstelling, maar als nauwelijks aanvaardbaar nevenprodukt – toch de uiterste consequentie is van de invoering van een formele verplichting.

Ik acht op psychologische en zakelijke gronden voor het moment de weg van geregistreerde vrijwilligheid en passieve waarneming een juiste doelstelling. De werkwijze steunt, vanuit het perspectief van overheid en beroepsorganisatie beide, de kwaliteitsbeheersing. De leden voert het tot de gewenning, die een belangrijke voorwaarde is voor latere verplichte permanente educatie.